

4. Гайдучкий А.П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки // Економіка і прогнозування. – 2004. – С. 119–128.
5. Гайдучкий А. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки // Регіональна економіка – 2004 – № 4 – С. 81–86.
6. Інвестиційна привабливість міст та регіонів України // Страхова справа – 2006 – № 2(22) – С. 33–35.
7. Козаченко Г.В., Антіпов О.М. Управління інвестиціями на підприємстві. Навч. посібник, 2004. – 298 с.
8. Котляр З. Инвестиционная привлекательность регионов России // Деловой мир. – 1993. – 326 с.
9. Лесечко М.Д., Чемерис А.О., Чемерис О.М. “Інвестиційний клімат: теорія і практика. Монографія / За ред. А.О. Чемериса. – Львів: ЛФ УАДУ, 2001 – 160 с.
10. Макарий Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств // Економіст. – 2001. – С. 52–60.
11. Мамуль Л.О. Нові методичні підходи до аналізу інвестиційної привабливості регіонів // Вісник економічної науки України. – 2005. – С. 83–89.
12. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи // Економіка і прогнозування. – 2003. – С. 119–137.
13. Управління інвестиціями / За ред. В.В. Шеремет, В.М. Павлюченко. – 1998. – 416 с.
14. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов Украины // Эксперт. – № 49 (52) – 26 декабря 2005 р. – 1 января 2006 р. – С. 71–76.
15. Розробка інтегральної оцінки конкурентоспроможності підприємств // Інвестиції: практика та досвід. – № 7. – 2007. – С. 19–23.
16. Сергеев И.В., Веретенникова И.И., Яновський В.В. Организация и финансирование инвестиций. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 423 с.
17. Юр’єва О.Г. Теоретико-методологічні аспекти оцінки інвестиційного клімату // Стратегія економічного розвитку України. Наук. зб. – 2002. – С. 250–255.

УДК 330.14

О. Ю. КУЗЬМЕНКО, Д. С. МАЦЕХА
Хмельницький національний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

У статті проведено аналіз інтелектуального капіталу в Україні, висвітлено проблеми його розвитку в нашій державі. Проведено порівняння витрат на наукові дослідження в розвинутих країнах і в нашій країні, та втрати від неефективної інтелектуальної політики. В сучасних умовах пріоритетним для економічного розвитку України повинно бути стимулювання науково-дослідної і винахідницької діяльності науковців, запобігання “відпливу мізків” за кордон.

The article analyzes the intellectual capital in Ukraine, the problems of its development in our country. A comparison of the costs of research in developed countries and in our country, and costs of intellectual ineffective policy is conducted. It is underlined that in contemporary conditions as a priority for Ukraine's economic development should be a stimulation of research and inventive activities of scientists, and prevention of ‘brain drain’ abroad.

Питання інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності досить актуальне в розвитку сучасної економіки будь-якої держави. За сучасних умов та жорсткої конкуренції дуже важливим фактором в ефективній діяльності підприємства є його прибуток, який базується на основі додаткової вартості, значна частина якої отримується завдяки новим досягненням в науці і техніці, тому є досить важливим розгляд питання про стан інтелектуального капіталу в Україні.

Витоки теорії інтелектуального капіталу та власності знаходимо у працях як видатних економістів минулих століть, так і в працях сучасних економістів У. Петті, А. Сміта, Д. Мілля, К. Маркса, Е. Енгеля, Л. Вальраса, І. Фішера, Д. Белла, Г. Беккера, Л. Едвінссона, Т. Стюарта, Т. Шульца та інших. Зазначена проблема досліджується у працях вітчизняних авторів Г. Башнянина, П. Бережного, С. Козирського, С. Панчишина, М. Паладія, В.А. Чухна, С. Чугуєвця та ін.

Якщо говорити про сучасні відносини економічної власності то до числа найновіших об’єктів привласнення належать інтелектуальна власність (у формі патентів, ліцензій та ін.), і все більшою мірою інформація. Історичний аспект може знайти своє відображення при детальнішій конкретизації кожного з названих вище об’єктів привласнення. Інтелектуальна власність (скорочено “ІВ”, англ.intellectual property) — у найширшому розумінні означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших галузях [1].

Вперше термін “інтелектуальна власність” вжив у 1845 році Чарльз Вудбарі, суддя Округного суду штату Массачусетс [4]. В Європі вперше цей термін вжив Альфред Ніон у своєму трактаті “Droits civils des auteurs, artistes et inventeurs”, що був вперше опублікований у 1846 році.

Справжня історія терміну почалася у 1967 році, після створення всесвітньої організації інтелектуальної власності ВОІВ. Вона доклала багато зусиль для світового визнання для закріплення терміну, який є ключовою складовою частиною її назви.

Після тисячоліть існування виробництва суто матеріального характеру наприкінці ХХ ст. людство почало переорієнтовуватися на новий, інтелектуально-інформаційний шлях розвитку, формувати економіку знань – джерело економічного і соціального поступу. Тобто у сучасному світі ціну кінцевої продукції дедалі менше визначає вартість матеріалу, натомість у ній зростає інтелектуальна складова. Нині головним джерелом багатства суспільства, нації стають знання, інтелект, завдяки яким додана вартість виникає у процесі генерування і використання нових ідей, нестандартних рішень і технологій. Тільки створення вартості у знаннємісткій економіці може сприяти підвищенню конкурентоспроможності вироблюваного продукту. В цьому контексті значно зростає роль інтелектуально-творчої праці науковців, конструкторів, програмістів, інженерів тощо. Отже, створення вартості в економіці знань пов'язане з радикальними змінами у суспільстві та моделях ведення підприємницької діяльності.

У постіндустріальних країнах основними виробничими ресурсами є знання, інтелект, інноваційно-інформаційні технології, “high tech”, які формують рейтинг знаннємісткої економіки. А джерелом економічного зростання стає продукування ідей як конкурентоспроможного товару. Сьогодні лідерами у створенні економічного багатства є країни, у валовому національному продукті яких закладені висока питома вага знань, нематеріальних активів і товарів, великі інвестиції в освіту, науку, охорону здоров'я та поліпшення якості довкілля. Без перебільшення можна стверджувати: саме сила розуму визначає усе або майже все. Інтелектуальна власність – високо ліквідний товар, який має і свою специфіку: будучи нематеріальним, він формує матеріальну основу розвитку країни і визначає ефективність економіки у майбутньому. На жаль, в Україні ще немає чіткої координації конкретних дій з метою переходу до новітньої моделі економіки.

“Сьогодні проблеми в сфері інтелектуальної власності сприймаються винахідниками, науковцями дуже болісно. І це зрозуміло. Кількість винахідників та раціоналізаторів в Україні з 1991 р. скоротилася більш ніж у 20 разів. Щорічно зростає кількість підприємств і наукових організацій, в яких повністю припинилася винахідницька та раціоналізаторська діяльність. Обсяг продукції, що виробляється підприємствами України на основі об'єктів інтелектуальної власності, не перевищує 3 %.” Б.Е. Патон.

Упродовж останніх років спостерігається процес скорочення чисельності винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій – їх кількість постійно зменшується, що, безумовно, негативно впливає на процес створення нової техніки. Так, у 2007 році вона складала 47,2 тис. чоловік або 85,8 % від рівня 2005 р. Через брак необхідної інфраструктури та умов для плідної діяльності, “інноватори”, у західному розумінні, в Україні по суті так і не з'явилися, а винахідники працюють здебільшого “на знос”, на декваліфікацію і на “відтік мізків”. Уважне вивчення ситуації демонструє, що з плином часу першопричина відтоку наукових та інтелектуальних кадрів за рубіж змістилася з загальною економічною кризою, яка значно скоротила урядову підтримку наукової діяльності та примусила промисловість зосередитися на вирішенні першочергових фінансових питань, а не проводити наукові дослідження, до відсутності умов для молодих та поважних вчених самореалізуватися на Батьківщині.

Люди, які обрали в своєму житті науковий напрям і складають академічну еліту, зазвичай ставлять нематеріальні цінності вище за матеріальні. Для таких людей престиж та можливість займатися інтелектуальною працею набагато важливіше. Отже, як на початку 1990-х, так і сьогодні ми змушені констатувати, що в сучасній Україні науково-інтелектуальні кола позбавлені як економічного підґрунтя для розвитку свого потенціалу, так і будь-яких перспектив в плані професійного розвитку.

За своїми сьгоднішніми показниками – наукоємності ВВП, рівня інноваційної діяльності підприємств, частки високотехнологічної продукції у структурі експорту та на світовому ринку – Україна не вписується в сучасні тенденції економічного розвитку.

Зусилля органів державної влади щодо забезпечення законодавчо-організаційних умов формування цивілізованого ринку інтелектуальної власності несистемні та непослідовні. Автори, як головні творці інтелектуальної власності та підприємства, які є економічним центрами формування інтелектуального капіталу, не зацікавлені у активізації цього процесу. Як наслідок, наявні механізми охорони та уведення у господарський обіг об'єктів права інтелектуальної власності не спроможні забезпечити належний рівень технологічної безпеки держави, суттєво вплинути на її конкурентоспроможність. Ринок інтелектуальної власності розвивається повільно та все більше набуває спотворених форм. Україна продовжує відставати від світових лідерів технологічного розвитку [3].

Розглянемо наслідки недооцінки ролі інтелектуальної власності для розвитку національної економіки.

Наукоємна складова ВВП України в останні два роки набула тенденції до зниження і у 2009 році не перевищила 1 %, в той час, як у розвинених країнах до 90 % приросту валового продукту забезпечується за рахунок впровадження нових технологій. На світовому ринку високотехнологічної продукції частка України складає 1,45 млрд дол. або 0,05 %, що на прядок нижче потенційних можливостей України.

Процеси набуття та охорони прав на ОПВ, як засобів нарощування запасів технологічних знань, характеризуються низьким рівнем винахідницької активності. Позиції національного патентування слабкі і недостатньо впливають на розвиток товарно-грошових відносин між учасниками науково-технічного і технологічного обміну.

За показником загального росту кількості виданих в Україні охоронних документів та поданих заявок, яка станом на 1.04.2008 склала відповідно 87,1 тис. охоронних документів та 410,9 тис. заявок на них, спостерігаються негативні тенденції, які свідчать про зниження якісних характеристик інтелектуальної діяльності.

За останні десять років чисельність творців (винахідників, авторів промислових зразків і націоналізаторських пропозицій) скоротилася майже у 1,6 рази, зокрема у 2008 році вона зменшилася у порівнянні з попереднім роком на 2,81 % і склала 41,1 тис. осіб.

Кількість поданих заявок на видачу охоронних документів за період з 1993–2009 років скоротилася майже у 2 рази. У 2009 році видано патентів на винаходи у 2,6 рази менше, ніж у 2001 році.

У результаті послаблення позицій національного патентування, національним заявникам належить, не більше половини із загальної кількості 20-річних діючих патентів 20 728 шт. станом на 1.01.08, або приблизно 210–220 патентів на 1 млн населення. З 2004 року кількість поданих заявок на винаходи зросла на 7 %, але за цей період кількість щорічно поданих заявок від національних заявників зменшилася на 13 %, в той час, як питома вага заявок від іноземних заявників зросла за останні 2 роки на 4 %.

Після відміни у 2004 році деклараційних патентів (5-річних), спостерігається зростання заявок на патентування корисних моделей, за результатами формальної експертизи з терміном захисту 10 років, що обмежує можливості до їх впровадження. Поряд із цим знижуються темпи подання заявок національними заявниками на 20-річне патентування винаходів.

У 2009 році кількість поданих заявок на винаходи у порівнянні із 2005 роком скоротилася на 3 %, в той час, як на корисні моделі зросла на 18 %. Оскільки вважається, що патентна активність національних творців вказує на існуючі і перспективні можливості країни в експорті високотехнологічної продукції, розрахунки науковців свідчать про те, що в останні два роки патентна активність в Україні удвічі нижча, ніж у Росії, а у порівнянні із розвиненими країнами відстає ще значніше [4].

Рівень збору винагороди за використання творів, виконань, фонограм, відеограм організаціями колективного управління в країні є показником тінювого використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

В Україні у 2009 р. організаціями колективного управління було зібрано лише близько 3,4 млн євро винагороди. У той же час країни, які в один період з Україною прийняли оновлене законодавство з авторського права, тільки у сфері музики збирають: Польща – 67 млн євро (населення 38,1 млн), Угорщина – 38 (населення 10,1 млн), Чехія – 27 (населення 10,3 млн), Словаччина – 24 (населення 5,4 млн), Литва – 3,7 (населення 3,4 млн), Латвія – 2,5 млн євро (населення 2,3 млн). Таким чином, в Україні збирається винагороди менше, ніж у Литві з населенням 3,4 млн [4]. Отже, за неофіційними даними, протягом всього періоду незалежності Україну безповоротно залишили більше 4000 тільки докторів наук. Якщо звернутися до світових стандартів, то вартість підготовки одного вченого з таким рівнем кваліфікації складає близько 1 млн дол. Таким чином, це означає, що Україна за 16 років фактично інвестувала в економіку найрозвинутіших держав світу людського капіталу на суму більше 4 млрд доларів.

Чи могла така кількість втрат вплинути на загальну кількість і рівень вітчизняного інтелектуального капіталу. Звичайно! Вже сьогодні науковців в Україні в 9 разів менше, ніж держслужбовців, у 5 разів менше, ніж мільціонерів, у 4 рази менше, ніж військових. У структурі вітчизняного експорту “мізків” окрім талановитих програмістів, значну частку складають генетики, біохіміки, фізики і математики. Сусідня Росія, що також багато років страждала від таких негараздів, оцінює втрату одного висококваліфікованого фахівця в 300 тисяч доларів. ЮНЕСКО оцінює вартість підготовки одного доктора наук на рівні близько 600 тисяч доларів. Для республік колишнього СРСР характерна більш висока вартість підготовки, оскільки загальний рівень радянської системи освіти, а відповідно, і наших вчених завжди був вищий. Приблизні підрахунки свідчать, що втрати України від такого явища як “відплив мізків” та відтік ноу-хау складають 1 трлн. доларів. Аналітика складу та характеристик втрати інтелектуального капіталу також свідчить: якщо до Києва вчені інколи повертаються або протягом життя за кордоном зберігають намір повернутися, то до регіонів – майже ніколи, такі випадки є рідкісним виключенням.

Крім традиційних видів “відплив мізків” з'явилися нові форми, які полягають у намаганні вітчизняних вчених публікувати результати своєї наукової діяльності в іноземних журналах, а також наймі кращих українських спеціалістів іноземними фірмами, часто починаючи вже з останніх курсів інституту. При цьому, хоча вчені фізично залишаються і працюють на Батьківщині, результати їх досліджень поповнюють скарбницю промислових секретів іноземного роботодавця. Які, в свою чергу, дуже часто продають ці об'єкти інтелектуальної власності українським підприємствам та установам.

До вирішення цих проблем можна віднести: переорієнтувати пріоритети української економіки – з інтересів власників великих підприємств на потреби і захист прав середньої ланки підприємництва та кваліфікованих найманих працівників, до яких відносяться вчені, дослідники та викладачі. Зміна пріоритетів – замість ставки на потужне промислове виробництво – перенести акцент на економіку новітніх технологій: збереження власного наукового потенціалу, розвиток дослідницької бази і запровадження у виробничий процес інноваційних розробок.

На сучасному етапі розвитку в розвинутих країнах основними виробничими ресурсами є знання, інтелект, інноваційно-інформаційні технології, “high tech”, які формують рейтинг знаннємісткої економіки.

Очевидно, що сьогодні економічне процвітання будь-якої країни світу можливе лише за умови ефективного використання результатів наукових досліджень та розробок. Прикладами, які найкраще демонструють цю тезу є стійкі та динамічні економічні системи Японії, США, країн Західної Європи тощо. Інноваційна економіка і подальша глобалізація економічних стосунків міждержавного характеру пропонує всім державам, в тому числі й Україні як додаткові шляхи реалізації власних напрацювань, так і висуває ряд суворих вимог, за яких країни з відсталим та невідповідним науковим потенціалом перетворюються в міжнародному розподілі праці в кращому разі на донорів робочої сили та природних ресурсів.

Українські фахівці коштують західному бізнесу і науці набагато дешевше, ніж власні, і зазвичай мають набагато ліпшу підготовку. Західні компанії, агенції та науково-дослідні установи знаходять талановиту молодь і сприяють подоланню імміграційних бар'єрів, а також створюють умови для адаптації вченого в новому для нього життєвому середовищі.

Відсутність найбільш талановитої частини наукової інтелігенції, які представляють декілька поколінь розвитку нашої науки, стала причиною нових гострих труднощів, з якими останнім часом зіштовхується Україна. Внаслідок неефективної політики України економіка втрачає досить велику частину ВВП. Тому пріоритетним для економічного розвитку України повинно бути стимулювання науково-дослідної і винахідницької діяльності науковців, запобігання "відпливу мізків" за кордон.

Література

1. Башнянин Г.І. Політична економія / П.Ю. Лазур, В.С. Медведєв. – К.: Ніка-Центр. Ельга. – 1993.
2. Про право і захист інтелектуальної власності та посилення її ролі у формуванні інтелектуальної власності та посилення її ролі у формуванні національного багатства України. Довідка засідання РНБО України від 21.11.2008 р.
3. Журнал "Інтелектуальна власність". – № 12. – 2009.
4. Полохало В.І. Біла книга – 2. Розд. II. Інтелектуальний капітал нації: 17 років деградації. – 2009.
5. Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право). Право інтелектуальної власності на наукове відкриття. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин. Право інтелектуальної власності на комерційну тасмніцю // Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / 1 АС "ЛІГА". – К.: ЛІГА БізнесІнформ, 2007.

УДК 338.48.001.18(075.8)

Н. І. МАЙОРОВА

Хмельницький національний університет

МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуті проблеми маркетингового планування туристичних підприємств. План маркетингу розглядається як складова і основоположна частина стратегічного плану і бізнес-плану туристичних підприємств. Запропоновано алгоритм гнучкого планування маркетингової діяльності підприємств сфери туристичного бізнесу.

This article is about the problem of marketing planning of tourist enterprises. The plan of marketing is described as a main part of strategic plan and business plan of tourist enterprises. Here you can find an algorithm of flexible planning of the marketing activity of the enterprises in tourist business.

Вступ. Успіх господарюючих суб'єктів в умовах ринку багато в чому залежить від того, наскільки ефективно вони планують свою діяльність. Формування ринкової економіки викликало великий інтерес до нових форм і методів управління виробничо-комерційною діяльністю. Особливе місце серед них займає маркетинг, що забезпечує не тільки ефективне задоволення потреб ринку, але й успіх підприємств в конкурентній боротьбі. Зародившись у виробничій сфері, маркетинг довгий час не знаходив застосування в сфері туристичного бізнесу. Однак зростання конкуренції, комерціалізація туристичної діяльності призвели до необхідності нагального впровадження маркетингу в практику роботи турпідприємств. Водночас туристичний бізнес має своє специфіку, пов'язану з характером надання послуг, формами продажу турпродукту, характером праці та ін. У силу цього планування маркетингу у туристичному бізнесі має ряд характерних особливостей, які потребують вивчення.

Проблемами становлення та розвитку туристичної галузі в Україні займаються багато вчених, до них належать: Алексєєва Ю.В., Басюк Д.І., Гавран В.Я., Король О.Д., Лихоманова О.В., Лозинська М., Руденко В.П., Ткаченко Т.І., Шульгіна Л.М. та ін. Питанням планування маркетингу присвятили свої роботи Баюра В.І., Голубков Е.П., Сокур М.І., Циба Т.Є. та ін. Водночас проблеми маркетингового планування туристичних підприємств досліджуються в сучасній літературі відносно рідко. Серед досліджень цього спрямування слід назвати навчальний посібник Мальської М.П. і Бордун О.Ю. В роботах цих авторів досліджуються загальні проблеми планування маркетингу, проте в сучасних умовах виникає необхідність в деталізації особливостей маркетингового планування туристичних підприємств з врахуванням специфіки їх діяльності.

Вклад основного матеріалу. Посилення конкуренції на ринку туристичних послуг вимагає застосування якісної інформації та маркетингового планування. Маркетингове планування дозволяє підприємствам туристичного бізнесу найкращим чином використовувати власні ресурси для вирішення маркетингових задач. При цьому слід відмітити, що у сфері туристичного бізнесу функціонують туроператори (виробники турпродуктів) і туристичні фірми (посередники між туроператорами і споживачами турпродуктів, що забезпечують їх продаж на місцевому